

Tetsawe II – Exodus 27:20 – 30:10

11 Adar 5775 / 1 maart 2015

Exodus 28:1-14 (Naardense)

Thema: Inhoud bepaalt vorm

Inleiding

Eind deze week is het ook Purimfeest. Maar daar wil ik het in deze voorlopig weer laatste van een serie LTE niet over hebben. In zeker opzicht hebben we het daar onlangs nog over gehad toen we stil stonden bij Haman, nazaat van Agag, koning van Amalek. Als het thema vanmiddag tóch raakt aan Purimfeest dan vooral door de verre gaande aanpassing die we signaleren bij Mordechai en Esther aan de wereld om hen heen; je kunt hen niet op Joodse rituelen betrappen.

Er is heel weinig rabbijnse literatuur over de Sidra die vanmiddag aan de orde is, Sidra Tetsawe, die loopt van Exodus 27:20 – 30:10. Deze Sidra gaat eigenlijk geheel over het priesterambt en de priesterkleding. Slechts klinken aan het begin twee verzen instructies over de godslamp en aan het eind enige instructies over het reukofferaltaar. Maar de rest is de eindeloos gedetailleerde beschrijving van een ritueel dat precies zó moet worden uitgevoerd op straffe van leven en dood. Dat gaat zo ver dat zelfs nog wordt verteld hoe het geluid van de belletjes aan het kleed van Aäron moet klinken wanneer hij heiligdom binnengaat en wanneer hij het heiligdom uitgaat, 'opdat hij niet sterft' (Exodus 28:35). Natuurlijk wordt er druk gespeculeerd en gefantaseerd over de symbolische betekenis van alle edelstenen, de kleuren en de materialen van de kleding. Maar wat moet je er allemaal mee?

En toch. Ik voelde me wat ongemakkelijk toen ik al deze woorden las. Want er wordt een spiegel voorgehouden die voor vragen stelt over wie ik ben; over wie wij zijn. En dan bedoel ik vooral: ons protestanten; want ik denk dat Rooms-Katholieken en zelfs moslims veel herkennen in deze Sidra. Maar wat heeft een protestant eigenlijk met 'rituelen' en 'kunst' zoals dat in deze Sidra naar ons toekomt? Wij zijn de nakomelingen van mensen die meededen aan de beeldenstorm en die alle kunst in kathedralen aan gort sloegen. Wij hebben zelf ook geen geweldige kathedralen gebouwd; dat we daar soms toch diensten in houden komt alleen omdat we die kathedralen gestolen hebben van de Rooms-Katholieke Kerk. Wij zijn de mensen van 'doe maar gewoon dan doe je gek genoeg'; sterker nog: wij zijn de mensen van 'wij mensen, arm en zondig, onmachtig en onmondig, wat denken wij dan wel?'. Daar sta je dan als protestant met een soort zwart hemd in een kaal en kleurloos Open Hof en je leest:

Spreken zul je tot alle wijzen van hart die Ik vervuld heb met een geest van wijsheid, dat ze voor Aärons glorierijke gewaden zullen maken om hem te heiligen, [...] zij zullen goud nemen, azuurslak en purper, [...] rode karmozijnworm en getwijnd doek, - maaksel van een kunstenaar... (Exodus 28:3, 5, 6)

We hebben al meerdere keren gehoord dat in de Joodse traditie het belangrijkste is dat je de mitswot, de geboden, *doet*. Daarbij doet het er niet eens toe of je zo'n gebod begrijpt. Je doet het gewoon omdat God het heeft opgedragen. Dat druist behoorlijk tegen onze westerse manier van leven in. Wij willen vóór alles begrijpen. Een kind vraagt al 'waarom?'. En als er geen antwoord op die vraag komt, vervalt de reden om er iets mee te *doen*. Wij moeten kennelijk vooral *intern* overtuigd zijn voordat we *extern* handelen. Dat betekent ook dat het bij ons bij *woorden* kan blijven. We kunnen eindeloos discussiëren; en zo lang de discussie loopt komen we nog niet tot daden. Wij kunnen dus woord en daad los van elkaar denken; wij kunnen binnenkant en buitenkant, intern en extern los van elkaar denken. En dat is een grote handicap om de Joodse traditie te volgen. Want daar zijn woord en daad en ding en gebeurtenis één en hetzelfde woord: *dabar*. En het doen van de geboden heeft prioriteit op woorden; die laatste abstraheren en proberen te bevatten en doorgronden. De vormgeving – dat je koosjer voedsel klaarmaakt, dat je je gebeden doet, dat je de tsiet-tsiet aan je kleding bevestigt – heeft prioriteit op het redeneren. Wie is niet onder de indruk van dat Joodse gesprek in één van de vernietigingskampen waarin al redenerend het bestaan van God en zijn trouw eigenlijk onderuit wordt gehaald, maar iedereen zich op de tijd van het gebed zich weer tot hem richtte? Kortom: een kind dat opgroeit in een gelovig Joods gezin *ziet* het geloof in alle rituelen om zich heen; in alle 613 mitswot die om hem of haar heen worden *gedaan*.

En daarmee raken we direct aan een punt dat het voor ons, protestantse christenen, ingewikkeld maakt. Want wat *zien wij* terwijl wij opgroeien als kind in een christelijk gezin? Mensen kunnen immers christen zijn terwijl daar niets van te zien is. Wij hebben geen mitswot zoals de Joden, wij hebben niet de vijf zuilen zoals de Islam. Je ziet bij ons bijvoorbeeld niet dat 's morgens iemand zijn gebedsriemen aanlegt, je ziet je ouders niet naar een koosjere slager gaan. Bij ons lijkt alles cerebraal; het lijkt zich allemaal alleen in ons hoofd af te spelen. Je kunt nog wel eens iemand zijn handen zien vouwen, je kunt nog wel eens meemaken dat er aan tafel uit de Bijbel wordt gelezen, maar eigenlijk is de protestantse idee: daar zit het niet in. Je kunt ook wel bidden achter een theedoek of achter het stuur; je kunt ook wel in je hoofd een bijbeltekst opzeggen of in je hart een lied zingen, gelove zonder kerkgang. Het gaat immers om de inhoud - zeggen wij - om de goede bedoeling, en niet om de vorm. En als we al iets doen, dan hoeft het ook niet volmaakt te zijn, zeggen we. Het hoeft niet mooi te zijn, als het maar goed bedoeld is.

Nou, zet dat eens tegenover wat we daarnet hebben gelezen. Zet dat eens tegenover alle artisticeit die wordt ingezet om de priester schitterend te kleden, om de tabernakel cq de tempel met alle attributen die erbij horen zo prachtig mogelijk gestalte te geven. Dat moet allemaal even schitterend worden want het moet de heerlijkheid van God zelf weerspiegelen. En God zelf schrijft dit voor, dus vindt de vorm niet onbelangrijk.

Zo wordt Aäron dus verkleed totdat hij als mens bijna niet meer zichtbaar is, als het ware achter zijn functie verdwijnt. En dat is ook precies de bedoeling. Het is in feite niet meer Aäron, het is de hogepriester! Wie er tenslotte eigenlijk *in* die kleding zit valt weg tegen wat die functie inhoudt, valt totaal weg tegen Degene die in die functie gerepresenteerd wordt: God zelf wil wonen tussen de mensen, en dat kan nooit *gewoon* zijn! De tempel is niet *gewoon* een huis, een priester is

niet *gewoon* een man. Op zich is de steen van een tempel niet beter dan die van een huis, op zich is de mens die als priester is aangekleed niet beter dan iemand in een gewoon kloffie, maar de vorm onderstreept dat er iets fundamenteel en functioneel anders is. En dat heeft in dit geval te maken met de verbinding die God legt naar de aarde. Er worden symbolen zichtbaar gemaakt en er worden rituele handelingen verricht die *sacramenteel* zijn. Sacramenten: zij zijn *verborgen geleiders*, zij bedoelen hemel en aarde te verbinden. Zij zijn aangelegd zoals wij koperdraad naar de top van een toren leiden opdat de bliksem zijn weg zal weten te vinden langs die geleider. En je zult in zo'n sacrament maar geraakt worden; ook fysiek door wat je proeft, tast, ziet, ondergaat.

Daar zijn wij protestants gezien heel ver vandaan. In de oude kerk telde men wel zo'n 30 sacramenten waarmee hemel en aarde werden verbonden. De protestantse kerk heeft eigenlijk *alle sacramenten* verwijderd. We zeggen wel er nog twee te hebben – doop en avondmaal – maar bijvoorbeeld Calvijn noemt die sacramenten een teken *bij het Woord*; zij zijn er, zegt hij, om de kleingelovigen te helpen het Woord te begrijpen. Alleen het Woord maakt zalig. Anders gezegd: hét protestantse sacrament is het Woord. Loop een oude kerk in – bijvoorbeeld in onze Burgwalkerk – en je ziet het gelijk: in het midden ligt op de kansel de Bijbel open. En het enige belangrijke zintuig is dan ook het gehoor.

Omdat de fysieke daden, de rituele vormen bij ons zo ondergeschikt zijn aan het Woord, zijn wij ook veel minder fysiek, lichamelijk op het Woord betrokken. Ik herinner me, nog maar enkele jaren geleden, in de hervormde AK een hele discussie – ook tussen de predikanten – of wij ambtsdragers bij hun bevestiging zouden laten knielen. Want dat was geen praktijk. Hun woord, hun ja-woord, was toch ook genoeg!? En, zeg nu zelf, dat is toch ook zo?! Tegelijk zie je de laatste jaren in protestantse kring de twijfel toeslaan. Als er niets meer te zien is, als er fysiek niets meer gebeurt, hoe raakt het Woord dan nog alle zintuigen? Hoe moeten onze kinderen dan opgroeien met geloof dat ook te *zien* is; terwijl juist de nieuwe generatie zo visueel is ingesteld? De tijd dat op zaterdag het erf werd geharkt omdat de zondag eraan kwam, dat je je zondagse kleren aandeed, ja zelfs het feit dat je op zaterdag of zondag niet werkt als christen omdat je de rustdag moet vieren, is zo'n beetje overal verdwenen of je moet in de *zg bible-belt* wonen.

Toch zijn we hier en daar nog wel gevoelig voor ritueel. Toen ik jaren geleden in een aangepaste dienst voor verstandelijk gehandicapten moest uitleggen wat liturgie was, trok ik vlak voor de preek mijn toga uit en wilde in spijkerbroek en op sportschoenen de preek doen; maar toen werd ik op boe-geroep getraceerd. En terecht, want de toga is, net als die van een rechter of advocaat, een teken van de functie. Net zoals bij Aäron: het gaat niet om de mens die daarachter schuil gaat, het gaat erom dat er gesproken en gehandeld wordt namens een hoger gezag; dat er een *ambtsdrager* handelt en niet de buurman.

In het algemeen gesproken hebben wij als protestantse christenen dus een groter probleem om geloof te laten *zien* dan Joden en moslims van wie de kinderen overal zijn omgeven door zichtbare symbolen en allerlei rituelen.

De bottle-neck ziet echter nog dieper dan wat ik tot nu toe stelde. Ons protestantisme lijkt namelijk ook niet in balans. Het gaat sterk heen en weer tussen twee polen.

Aan de ene kant is er de nadruk op de zondigheid van de mens. Daar weet de Bijbel ook alles van; beter nog dan de meest berouwvolle zondaar. Maar als je dat eenzijdig uitvergroet organiseer je je eigen ellende. Want wat moet je met een God die je enerzijds de Tien Woorden geeft, maar die anderzijds aangeeft: maar jullie kunnen die Woorden niet houden?! Dat is voor menig rechts christen een reden er maar niet eens aan te beginnen en defaitistisch door het leven te gaan: wij zijn nu eenmaal zondig, wij zijn stof, tot niets goeds in staat... tja, wat zul je dan nog artisticeit ontwikkelen of talenten ontplooien?

Maar er is ook de andere pool die ik vanmiddag wil benadrukken, geworteld in de woorden van Luther: de rechtvaardige zal door het geloof leven. Door geloof *alleen*, zegt Luther zelfs – iets wat je in de Bijbel zo stellig niet tegen zult komen. Dan komen we bij een andere eenzijdigheid in het protestantisme. Geloof dreigt dan een soort acte van hoofd en hart geworden, cerebraal, onzichtbaar, iets dat zich alleen afspeelt tussen God en het mensenhart. 'Wie in de Zoon gelooft, die heeft het leven'. Nou, dat doe ik; klaar dus.

De Joodse dimensie dat geloof, vertrouwen, iets is dat je per definitie ook waarneembaar maakt, dat geloven wel degelijk *daad* is, is daarmee ondergesneeuwd. Luther had moeite met de apostel Jacobus die in zijn brief – goed Joods – stelde dat geloof zichtbaar moet worden in de werken.

Na Luther, in de zg. Nadere Reformatie, hebben overigens andere reformatorische predikanten geprobeerd die schade te herstellen door te benadrukken dat geloof ook te *zien* moest zijn; maar helaas is hun goede bedoeling vaak ontaard in een soort kenmerkenleer, een gedragscode die precies voorschrijft wat een christen dan wel en niet hoort te doen – zo van: je hoort niet op de kermis, je hoort niet in het café, niet te kaarten, geen tv te bezitten etc.

Maar het grote thema van de Reformatie is toch vooral: wij, christenen, zijn vrij van alle wetten. In Christus is de wet, de Tora vervuld! En velen hoorden dat als: afgeschaft; wij hebben niets meer te maken met de voorschriften van het Oude Testament, dat is Joodse werkheiligheid. Het Jodendom is *passée*; wij leven het Nieuwe Testament. De uitleg van de Hebreeënbrieff heeft daar een grote rol in gespeeld. Kijk maar, daar staat het: het Oude Testament en het Jodendom zijn *passée*. Geloof alleen, dat is genoeg. We lazen het toch daarnet nog: door het bloed van Jezus zijn wij kinderen van God? Ja, dat lazen we; maar daar stond toch ook (vers 24 en 25): dat we *juist daarom* moeten omzien naar elkaar, elkaar tot liefde opwekken en tot *goede werken*, en bij elkaar komen om elkaar te bemoedigen? En als die goede daden er niet zijn, als wij geen vorm geven aan de inhoud van ons geloof, dan – vers 29 – 'vertrappen wij de Zoon van God, tarten wij zijn heiligheid, doen we alsof Hij doodgewoon is'. Weg toga, weg heiligheid, weg ritueel: Jezus is ons vriendje en iedereen mag in zijn eigen kloffie de kansel op om te vertellen hoe fijn geloven voelt.

Ik ga nu niet verder in op hoe foutief deze interpretatie van de Bijbel is, hoe beschadigend voor Joden, hoe ver van Jezus vandaan – die beter dan wie ook wist wat het woord 'dabar' betekent.

Ik wil er nu juist even in mee gaan.

Oké, beste protestanten, wij zijn door het geloof in Christus ingelijfd. In en met Hem gestorven, gekruisigd, begraven en opgestaan – bijbel-woorden van Paulus. Oké, beste protestanten, inderdaad hoeven jullie je om Jezus' wil niet te houden aan alle 613 mitswot en wat voor voorschriften ook die – om met Paulus te spreken – niets anders dan vergankelijke tradities zijn.

Maar, als dat dan werkelijk zo is, als u werkelijk *vrij* bent en als u weet wat die vrijheid gekost heeft, als u werkelijk Jezus lief hebt met heel uw hart, hoe komt dat dan in uw leven tot uitdrukking; hoe geeft u dat dan gestalte? Als u dan werkelijk vindt dat *voorgescreven* vormen passée zijn, niet bij het christendom horen, welke *eigen* vormen hebt u dan gecreëerd waaraan te zien is dat u christen bent? Inderdaad heb je niets aan vorm zonder inhoud; maar: wat is inhoud zonder vorm?

Inhoud bepaalt vorm! Er zijn coaches en bedrijven die dat maar al te goed weten en zich zo onderscheiden op de arbeidsmarkt. Hoe onderscheid jij je dan als christen op de markt van het leven? Inhoud bepaalt vorm. Als er werkelijk inhoud is, als werkelijk je hart bij God is, hoe gaan de mensen om je heen en hoe gaan jouw vrienden en partner en kinderen dat dan merken? Hoe krijgt dat in metterdaad en fysiek vorm? Want 'dabar' blijft ook in het Nieuwe Testament één geheel van woord, daad, ding en gebeurtenis. Zonder daad is je geloof dood, zegt Jacobus tegen de christenen in zijn tijd.

Tenslotte. Wij zijn ons in onze nieuwe wijkgemeente aan het bezinnen op van alles. Ook op de erediensten; welke vorm moeten die hebben, welke inhoud? Dat redden wij niet met een liedje hier en een leuke activiteit daar voor kinderen en ouderen. Het is prima als wij ook fysiek in beweging komen voor ons geloof, binnen en buiten de kerk. Maar is het *sacramenteel*?

Is er bij ons nog wel inhoud? Zijn wij zelf werkelijk met God verbonden? Is die mens in die toga met heel zijn hart functioneel, beseft hij dat hij de taak heeft een geleider te zijn, hemel en aarde te verbinden, mensen aan God te laten raken? Beseft de organist die functie, beseft de leider van de nevendienst die functie? En bereiden zij allen zich daarop biddend en vastend en zich aankledend op voor - zoals Aäron en zijn priesters, zoals een Zacharias in de tempel, zoals een Petrus en een Paulus die de Tora voor en met de tot geloof gekomen heidenen omzetten in nieuwe vormen en daden? Doen we dat met alle artisticeit die ons van God gegeven is, met al ons talent, 'met geheel uw hart en geheel uw verstand en al uw kracht'? Op dat de liefde van Christus die ons hart heeft veroverd ook zichtbaar wordt.

Inhoud bepaalt vorm.

Wat zegt het als we voorafgaand aan de dienst over van alles met elkaar praten behalve over wat we hopen mee te gaan maken: een sacramentele ontmoeting? Inhoud bepaalt vorm.

Als we dan echt als protestanten anders willen zijn dan Joden en moslims, laten we dan ook eens laten *zien* tot welke vormen en rituelen de inhoud van het Evangelie ons inspireert, thuis, in de kerk, en in de maatschappij. Waar ik vanuit die inspiratie mensen zie handelen, daar word ik geraakt. Zelfs dans en toneel etc. kunnen volgens mij prima in de kerk; maar dan moet het wel een heilig spel zijn waar ik ademloos de Geest in bespeur die mij zoekt en raakt. Daar heeft iemand zich met God verbonden (en andersom) en verbindt nu mij met God – als kanaal van de energie van Gods Geest. Zo'n mens gaat functioneren als 'ambtsdrager'.

Als er echt inhoud is, dan zoekt die wegen, daden, rituelen en woorden tot eer van God en tot heil van mensen.